

دانش و پژوهش

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

(علوم انسانی)

شماره چهارم - تابستان ۱۳۷۹

صص ۱۶ - ۱

## مقایسه سبک اسنادی نوجوانان پرورشگاهی و غیرپرورشگاهی شهرستان شیراز

ابوالقاسم نوری\* - آذر مکارمی\*\* - مینو ابراهیمی\*\*\*

### چکیده

هدف از این مطالعه مقایسه سبک اسناد نوجوانان پرورشگاهی و غیرپرورشگاهی بوده است. براساس فرضیه‌های چهارگانه، این مطالعه ارتباط بین داشتن یا نداشتن سرپرست با سبک اسناد نوجوانان، رابطه جنسیت و سبک اسناد و تأثیر سبک اسناد مادران در سبک اسناد دخترانشان را بررسی نموده است.

فرضیه‌های تحقیق به شرح زیر بوده است: ۱- سبک اسناد نوجوانان پرورشگاهی در مقایسه با سبک اسناد نوجوانان غیرپرورشگاهی به‌طور معنی‌داری بیرونی‌تر است، ۲- بین سبک اسناد دختران و مادرانی که با هم زندگی می‌کنند رابطه معنی‌دار وجود دارد، ۳- سبک اسناد دختران پرورشگاهی به‌طور معنی‌داری بیرونی‌تر از پسران پرورشگاهی است، ۴- سبک اسناد دختران غیرپرورشگاهی به‌طور معنی‌داری بیرونی‌تر از پسران غیرپرورشگاهی است.

\* - دانشیار روان‌شناسی دانشگاه شیراز

\*\* - دانشیار روان‌شناسی دانشگاه اصفهان

\*\*\* - کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی

طرح این تحقیق از نوع پیمایشی و همبستگی می‌باشد. جامعه آماری شامل نوجوانان مقیم در پرورشگاهها و دانش‌آموزان مدارس راهنمایی دخترانه و پسرانه شیراز در سال تحصیلی ۷۷-۷۶ و همچنین مادران دانش‌آموزان دختر بوده است. نمونه‌ها شامل ۱۰۰ نوجوان پرورشگاهی (۵۰ دختر و ۵۰ پسر)، ۳۰۰ نوجوان غیرپرورشگاهی (۱۵۰ پسر و ۱۵۰ دختر) و ۷۵ نفر از مادران دانش‌آموزان دختر بودند. ابزار مورد استفاده در این تحقیق پرسشنامه کنترل درونی - بیرونی راتر است که همه آزمودنی‌ها، این پرسشنامه را تکمیل کردند. آزمونهای آماری به کار گرفته شده در این تحقیق شامل آزمونهای تحلیل واریانس، آزمون  $t$  (t.test) و ضریب همبستگی بود.

دو فرضیه از چهار فرضیه مورد تأیید قرار گرفت. یافته‌های به دست آمده نشان داد که بین وضعیت سرپرستی و سبک اسناد ارتباط معنی‌دار وجود دارد. یعنی نوجوانان بی‌سرپرست در مقایسه با نوجوانان دارای سرپرست در مقیاس سبک اسناد بیرونی‌تر عمل می‌کنند و همچنین بین سبک اسناد دختران نوجوانی که با والدین خود به سر می‌برند و مادرانشان همبستگی معنی‌دار وجود دارد. ولی، دو فرضیه تحقیق که رابطه بین سبک اسناد و جنسیت را می‌سنجیدند تأیید نشد، یعنی بین سبک اسناد و جنسیت آزمودنی‌های این تحقیق ارتباطی دیده نشد.

نتایج این تحقیق هشدار به مسئولان برای نظارت بر وضعیت نوجوانان بی‌سرپرست و همچنین هشدار به خانواده‌ها برای آگاهی از تأثیر آنان بر روی فرزندان‌شان است. تفاوت نداشتن دو جنس در نوع سبک اسنادشان می‌تواند نشان‌دهنده استقلال‌طلبی نوجوانان در این سن باشد.

## مقدمه

دوره نوجوانی برای رشد شخصیت سالم از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این دوران توجه به تعلیم و تربیت و سعادت و رفاه نوجوان ضروری‌تر به نظر می‌رسد. با توجه به اینکه الگوی بیشتر خصوصیات شخصیتی نوجوان خانواده می‌باشد، بنابراین بودن در کنار والدین، یا به عکس محرومیت از سرپرستی آنان، در ایجاد بیشتر خصوصیات شخصیتی و رفتاری فرزندان تأثیر می‌گذارد.

با توجه به اهمیت وجود خانواده در سرپرستی فرزندان، می‌توان انتظار داشت که نوجوانانی که در کنار والدین خود زندگی می‌کنند، با نوجوانانی که بنا به دلایل مختلف از

خانواده جدا شده‌اند و در مراکز نگهداری از بچه‌های بی سرپرست و پرورشگاهها به سر می‌برند، در بسیاری از رفتارها و ویژگیهای شخصیتی تفاوت داشته باشند. یکی از ابعاد شخصیتی مهم که اخیراً نظر پژوهشگران را به خود جلب کرده است، انتظارات مربوط به سبک اسناد<sup>۱</sup> یا منبع کنترل<sup>۲</sup> است که مشخص شده روابط بین والدین و فرزندان در شکل‌گیری آن تأثیر زیادی دارد (لطفی، ۱۳۷۳).

با توجه به اهمیت این مسأله و نیز با توجه به تحولات اجتماعی که روز به روز باعث افزایش مشاجرات خانوادگی و مشکل نوجوانان و کودکان بی سرپرست شده است، پژوهش حاضر به این منظور انجام گرفته است که نشان دهد نوجوانان پرورشگاهی<sup>۳</sup> و نوجوانان غیرپرورشگاهی<sup>۴</sup> رفتار خود را به چه عواملی نسبت می‌دهند و چه نوع سبک اسنادی دارند. همچنین، تأثیر نوع سبک اسناد مادران بر روی سبک اسناد دخترانشان تا چه حدی می‌باشد، و در کنار این مسائل، تأثیر عامل جنسیت بر روی سبک اسناد نوجوانان پرورشگاهی و غیرپرورشگاهی چگونه است.

یکی از زمینه‌های پژوهشی که به نحوی با رشته‌های روان‌شناسی، بویژه روان‌شناسی اجتماعی، شخصیت و تعلیم و تربیت مربوط است مبحث سبکهای اسنادی است. زیربنای اولیه اکثر مطالعاتی را که در این زمینه صورت گرفته باید در نظریه‌های یادگیری اجتماعی جست‌وجو کرد. یکی از نظریه‌های یادگیری اجتماعی در مورد شخصیت که از اهمیت خاصی برخوردار است، نظریه راتر است. در واقع، اولین آزمایشهای منظم در زمینه تفاوت‌های فردی و اسنادهای علمی را راتر و همکارانش انجام دادند. (بارون و برن، ۱۹۹۱)<sup>۵</sup>

در شکل‌گیری اسنادها، افراد خانواده و والدین تأثیر زیادی دارند. تحقیقات چانس<sup>۶</sup> (۱۹۶۵) مبین این واقعیت است که اگر والدین به‌خصوص مادر، رفتارهای استقلال‌طلبانه کودک را تشویق کنند، کودک واجد منبع کنترل درونی می‌شود؛ افزون بر این اگر والدین خودشان دارای منبع کنترل درونی باشند، از فرزند خود محافظت کنند و مهربان باشند، فرزندشان واجد منبع کنترل درونی می‌شود (بارون و برن، ۱۹۹۱).

1- Attribution style

2- Locus of control

3- Orphanage Adolescents

4- Non Orphanage Adolescents

5- Baron & Byrne

6- Chance

با توجه به اینکه وجود والدین بر رفتارها و شخصیت فرزندان تأثیر زیادی می‌گذارد، استقرار در محیطهای پرورشگاهی ضایعات روانی زیادی بر روی بچه‌ها ایجاد می‌کند. بررسیهای رنه اسپیتز<sup>۱</sup> (۱۹۵۱) نشان داد که کلیه روابط بعدی بچه با واقعیات و مناسبات اجتماعی و روابط عاطفی، ریشه در رابطه مادر-فرزند دارد. همچنین، ساترلند<sup>۲</sup> (۱۹۵۶) در توصیف این بچه‌های پرورشگاهی می‌گوید که اینها از حس خیرخواهی و تعاون بهره‌چندانی نخواهند داشت و فاقد حس امنیت و اعتماد به نفس هستند (هر دو تحقیق به نقل از کی‌نیا، ۱۳۵۷).

ابعاد مختلف رشد در کودکی اعم از رشد جسمی، اجتماعی و عاطفی و همچنین ابعاد مختلف رشد در نوجوانی اعم از رشد جسمی، جنسی، مذهبی، شناختی، اخلاقی و اجتماعی متأثر از خانواده است و در زمینه خانواده جریان این رشد به نحو صحیح طی می‌شود. همچنین، ابعاد تربیتی مختلفی که در خانواده وجود دارد تأثیر خانواده را بر روی کودکان و نوجوانان افزایش می‌دهد. از جمله ابعاد تربیتی خانواده فضای عاطفی خانواده است که تحقیقات گلدفارب<sup>۳</sup> نشان داده کودکانی که از محبت پدر و مادر برخوردارند، در مقایسه با کودکان دیگر که فاقد چنین موهبتی هستند در شیرخوارگاه بزرگ شده‌اند، اعتماد به نفس بالاتری دارند و در نتیجه سبک استاد آنها درونی‌تر است (شوون، ۱۳۶۶).

یکی دیگر از ابعاد تربیتی خانواده موقعیت اقتصادی-اجتماعی است که تحقیقات فریز<sup>۴</sup> (۱۹۸۰) نشان داده که الگوهای اسنادی ناسازگارانه بیشتر در گروههای اقلیت نژادی، خانواده‌های کم درآمد، دانش‌آموزان معلول و زنان است (گیج و برلایر،<sup>۵</sup> ۱۳۷۴).

از جمله ابعاد تربیتی دیگر در خانواده انسجام خانواده است که منظور از آن ساخت خانواده و تأثیر آن بر رشد است که تحقیقات نشان داده است هر چه ساخت خانواده از خودکامگی به طرف بی‌بندوباری حرکت کند، نوجوان درونی‌تر می‌شود. پژوهشهایی که سلیگمن،<sup>۶</sup> انجام داده نشان می‌دهد که میان سبک اسناد مادران و فرزندان همبستگی معنی‌دار وجود دارد. هر چند که بودن کودک یا نوجوان در خانواده به نفع او و حق او می‌باشد ولیکن در موافقی سپردن او به محیطهای نگهداری از بچه‌های

1- Rene spitz

2- Saterland

3- Goldfarb

4- Frieze

5- Gige & Bertainer

6- Seligman

بی‌سرپرست اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. چنانکه می‌دانیم حمایت از کودکان بی‌سرپرست در جهان تاریخچه طولانی دارد و از زمان حمورابی حکمران بابل این حمایت وجود داشته است. در آمریکا اولین مؤسسه در سال ۱۷۴۰ میلادی به وجود آمد (ترستون،<sup>۱</sup> ۱۹۳۰، به نقل از یاور، ۱۳۵۷).

در ایران نیز سابقه این حمایت خیلی طولانی است، قانون تأسیس پرورشگاه اولین بار در سال ۱۲۸۶ شمسی در اولین دوره مجلس شورای ملی تصویب شد (یوسفی‌پور، ۱۳۷۵).

تحقیقاتی که درباره مقایسه محیط پرورشگاه و خانواده انجام شده، ضایعات زندگی پرورشگاهی از نظر عاطفی و اجتماعی را به وضوح در ذهن مشخص می‌کند، از این رو گذاشتن بچه‌ها در پرورشگاهها یا سایر مؤسسات اجتماعی غالباً به نفع آنها نیست. در این‌گونه مؤسسات احتیاجات اساسی روانی آنها تأمین نمی‌شود، چراکه کسی نیست که به حرف آنها گوش دهد یا آنها را نوازش کند و در نتیجه بچه‌های پرورشگاهی در مراحل رشد خود ناسازگاری‌هایی دارند و از اعتماد به نفس کمتری برخوردارند و در نهایت در مقیاس سبک اسناد بیرونی‌تر عمل می‌کنند (شریعتمداری، ۱۳۶۹).

تحقیق حاضر درباره مقایسه سبک اسناد نوجوانان پرورشگاهی و غیرپرورشگاهی است. در رابطه با «اسناد» نظریه‌های مختلفی وجود دارد که قدیمی‌ترین آنها نظریه هایدرا<sup>۲</sup> (۱۹۸۵) است. در این تحقیق نظریه اسناد از دیدگاه راتر<sup>۳</sup> (۱۹۵۴) در نظر گرفته شده است. طبق نظر راتر افراد، یا دارای منبع کنترل بیرونی هستند که معتقدند برون‌داده‌های خوب یا بد ارتباطی با رفتار آنها ندارد و از کنترل آنها خارج است، یا دارای منبع کنترل درونی هستند که معتقدند اعمالشان نقش عمده‌ای در به حداکثر رساندن برون‌داده‌های خوب یا به حداقل رساندن برون‌داده‌های بد دارد (بارون و برن، ۱۹۹۱). افراد دارای منبع کنترل درونی یا بیرونی هر یک ویژگی‌های خاص خود را دارند، از جمله اینکه بیرونی بودن با اضطراب و افسردگی و اعتماد به نفس پایین و درونی بودن با موفقیت و پیشرفت بیشتر همراه است (وایتن،<sup>۴</sup> ۱۹۸۹).

1- Thurston

2- Heider

3- Rotter

4- Weiten

بیشتر تحقیقات، این واقعیت را نشان می‌دهد که شکل‌گیری منبع کنترل به رفتارهای والدین و اعضای خانواده، دوستان، معلمان و رویدادهایی که افراد با آن روبه‌رو می‌شوند و چگونگی برخورد با این رویدادها بستگی تام دارد و این منبع کنترل تا حدودی از ویژگیهای ثابت شخصیتی است. هر چند که گفته شده سبک اسناد یک ویژگی نسبتاً پایدار شخصیت است، اما با توجه به مطالعات ولفل<sup>۱</sup> (۱۹۸۲)، بلگر و چنی<sup>۲</sup> (۱۹۸۲) و دوهرتی<sup>۳</sup> (۱۹۸۴)؛ به نقل از بارون و برن، (۱۹۹۱) معلوم شده است که امکان تغییر در نوع سبک اسناد وجود دارد.

با عنایت به این مسأله و با توجه به تأثیر والدین در شکل‌گیری سبک اسناد و نظر به اینکه نبودن در محیط خانواده و زندگی در محیطهای پرورشگاهی امکان وجود سبکهای اسنادی ناسازگارانه را در نوجوان بیشتر می‌کند، آگاهی و مرور بر روی این‌گونه تحقیقات و انجام تحقیقات بیشتر در این زمینه گام مؤثری است که مسؤولان بکوشند در فکر بازآموزی اسنادی برای این‌گونه نوجوانان پرورشگاهی باشند تا مانع کاهش اعتماد به نفس بیشتر در آنها شوند. در اینجا به پاره‌ای دیگر از تحقیقات انجام شده در این زمینه می‌پردازیم: در تحقیقی که داک و لنکاستر<sup>۴</sup> (۱۹۷۶)؛ به نقل از باقری و عطاران، (۱۳۷۰) بر روی کودکان پرورشگاهی انجام دادند، یک گروه سی نفری از کودکان پرورشگاهی به‌عنوان نمونه انتخاب شدند و آزمون کنترل درونی - بیرونی نوویکی - دیوک را تکمیل کردند. نتایج نشان‌دهنده این بود که کودکان پرورشگاهی به شکل قابل توجهی بیرونی‌تر از گروه گواه هستند (به نقل از باقری و عطاران، (۱۳۷۰). در تحقیق دیگری لانگر و رودین<sup>۵</sup> (۱۹۷۷) بر روی گروهی از افراد خانه سالمندان، آنها را دو گروه کرده و به یک گروه پیامی حاکی از دادن کنترل بر روی موقعیتها دادند. این گروه در هیجده ماه بعد در مقایسه با گروه گواه فعال‌تر، اجتماعی‌تر، منظم‌تر و درونی‌تر شناخته شدند (به نقل از کریمی، ۱۳۷۳، ۱۳۷۵). تیبر<sup>۶</sup> (۱۹۸۳) در تحقیقی در مورد تأثیر والدین بر روی نوجوانان، ۷۲ نوجوان را بررسی کرد. نتایج نشان داد نوجوانانی که والدین آنها با هم زندگی می‌کردند تمایل به ادامه تحصیل و موفقیت بیشتری داشتند و در مقیاس درونی -

1- Wolfel

2- Belger &amp; Cheni

3- Duherty

4- Duke &amp; Lancaster

5- Langer &amp; Rodin

6- Teyber

بیرونی راتر بهتر عمل می‌کردند. لایز و ورتل<sup>۱</sup> (۱۹۸۶) در تحقیقی به این نتیجه دست یافتند که سیگار کشیدن و مصرف کافئین در طی آبستنی، همچنین خواسته یا ناخواسته بودن حاملگی بر کانون کنترل بچه تأثیر می‌گذارد. یافته‌های این تحقیق از این جهت که نشان‌دهنده تأثیر مادر و عوامل ژنتیکی بر کانون کنترل بچه است با تحقیق حاضر ارتباط دارد.

سور (۱۹۹۱)، جنسن<sup>۲</sup> و دیگران (۱۹۹۰)، پارسونز و اشنایدر<sup>۳</sup> و هسن<sup>۴</sup> (۱۹۷۰)، رانز (۱۹۶۶) به این نتیجه رسیدند که تفاوت‌های معنی‌داری بین دو جنس وجود دارد، به طوری که زنان به طور معناداری منبع کنترل بیرونی‌تری نسبت به مردان داشتند (به نقل از احدی، ۱۳۷۲). بارگر و کوپر<sup>۵</sup> (۱۹۷۲)؛ به نقل از هاشمی نصرآباد، (۱۳۷۳) با مقیاس خود منبع کنترل مردان و زنان را سنجیدند که نتایج حاکی از وجود منبع کنترل درونی در مردان بود. هوکریج<sup>۶</sup> (۱۹۷۵)؛ به نقل از فارز، (۱۹۹۱)، هولران و لویز<sup>۷</sup> (۱۹۸۴) و موآوند<sup>۸</sup> (۱۹۹۵) نیز در نتایج تحقیقات خود مشاهده کردند که مردان در مقایسه با زنان از نظر نوع کنترل درونی‌ترند. ولی، کریمی (۱۳۷۲)؛ به نقل از کریمی (۱۳۷۵) و راتر (۱۹۶۹)؛ به نقل از لویز و استاره کیویج، (۱۹۸۵) در تحقیق خود به این نتیجه دست یافتند که تفاوت‌های جنسی در سبک‌های اسنادی وجود ندارد.

مورتون<sup>۹</sup> (۱۹۷۷) در تحقیق خود بر روی ۲۰ نوجوان و مادرانشان به این نتیجه دست یافت که والدینی که منبع کنترل بیرونی داشتند. بچه‌هایشان نیز موفقیتها و شکستهای خود را به عوامل ناشناخته نسبت می‌دادند. دیویس و فارز<sup>۱۰</sup> (۱۹۶۹) نیز در تحقیق خود مشاهده کردند که شیوه‌های تربیتی والدین بر شکل‌گیری سبک اسناد در بچه‌هایشان تأثیر می‌گذارد (فارز، ۱۹۹۱).

با توجه به اینکه در مجموع تحقیقات بسیار کمی بر روی سبک اسناد نوجوانان پرورشگاهی صورت گرفته است و همچنین تحقیقات کمی به طور مستقیم رابطه بین سبک اسناد والدین و فرزندان را بررسی کرده است و نیز با توجه به اینکه تحقیقات انجام شده در زمینه تأثیر جنسیت بر روی سبک اسنادی هماهنگ و همسو نیست، لذا تحقیق حاضر به منظور پاسخگویی به این سؤالات طرح‌ریزی شده است.

1- Labs & Wurtele

2- Gensen

3- Snyder

4- Hensen

5- Barger & Cooper

6- Hochreich

7- Holleran & Lopez

8- Muamwenda

9- Morton

10- Davis & Fars

با توجه به اهداف تحقیق، فرضیه‌ها به شرح زیر بوده‌اند:

- ۱- سبک اسناد نوجوانان پرورشگاهی در مقایسه با سبک اسناد نوجوانان غیرپرورشگاهی به‌طور معنی‌داری بیرونی‌تر است.
  - ۲- بین سبک اسناد دختران و مادرانی که با هم زندگی می‌کنند، رابطه معنی‌دار وجود دارد.
  - ۳- سبک اسناد دختران پرورشگاهی به‌طور معنی‌داری بیرونی‌تر از پسران پرورشگاهی است.
  - ۴- سبک اسناد دختران غیرپرورشگاهی به‌طور معنی‌داری بیرونی‌تر از پسران غیرپرورشگاهی است.
- طرح این تحقیق از نوع پیمایشی و همبستگی بود.

## ابزار پژوهش

### آزمودنی‌ها

آزمودنی‌های این پژوهش شامل ۱۰۰ نوجوان پرورشگاهی (۵۰ دختر و ۵۰ پسر) و ۳۰۰ دانش‌آموز سال سوم راهنمایی (۱۵۰ پسر و ۱۵۰ دختر) بود که از ۶ مدرسه راهنمایی (سه مدرسه دخترانه و سه مدرسه پسرانه)، در هر مدرسه ۵۰ آزمودنی، انتخاب شدند. انتخاب آزمودنی‌ها به این صورت بود که از دو مرکز نگهداری کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست در شیراز ۵۰ دختر و ۵۰ پسر نوجوان در مقطع سنی ۱۶-۱۴ ساله انتخاب شدند. همچنین انتخاب نمونه نوجوانان غیرپرورشگاهی به‌صورت خوشه‌ای بود که از میان کل مدارس راهنمایی شهرستان شیراز، ۳ مدرسه پسرانه و ۳ مدرسه دخترانه برگزیده شد و از هر کدام از این ۶ مدرسه ۵۰ دانش‌آموز سال سوم راهنمایی به‌طور تصادفی ساده انتخاب شدند. نمونه‌گیری در اردیبهشت ماه ۷۷ صورت گرفت. در ضمن از میان ۱۵۰ دانش‌آموز دختر نوجوان این مدارس راهنمایی (گروه غیرپرورشگاهی)، مادران ۷۵ نفر از آنها که خانه‌دار بودند و در دامنه سنی ۴۰-۳۰ سال قرار داشتند نیز به‌عنوان گروه دیگری از آزمودنی‌های تحقیق انتخاب شدند.

ابزار پژوهش، پرسشنامه کنترل درونی- بیرونی راتر بودن این پرسشنامه دارای ۲۹ جفت سؤال با انتخاب اجباری است که آزمودنی باید در هر سؤال یک گزینه را انتخاب کند. ۶ سؤال این پرسشنامه به‌صورت خنثی است که منظور از آن ابهام بخشیدن به آزمون است (راتر، ۱۹۷۵).



در این پژوهش ۶ سؤال خنثی به دلیل سن نسبتاً پایین آزمودنی‌ها حذف شدند و آزمون با ۲۳ جفت سؤال اجرا شد.

نمره بالا در این پرسشنامه نشانه اسناد درونی و نمره پایین نشانه اسناد بیرونی است. جهت تعیین اعتبار آزمون، فرانکلین<sup>۱</sup> با انجام تحلیل عامل بر روی نمرات ۱۰۰۰ نفر از دانش‌آموزان دبیرستانی دریافت که همه سؤالات همبستگی معنی‌داری با عامل کلی شخصی دارند. همچنین با انجام روش دو نیم کردن اسپیرمن، براون و کودریچاردسون در نمونه‌های مختلف همبستگی‌های بیش از ۷۰ درصد به دست آورده است (به نقل از بیابانگرد؛ ۱۳۷۰).

به منظور جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شده است. به این ترتیب که پژوهشگر خود در مراکز مربوط حاضر شده و راهنمایی‌های لازم و یکسانی را در مورد تکمیل پرسشنامه به هر یک از آزمودنی‌ها داد (البته در مورد آزمودنی‌های مذکر از همکار پژوهشگر استفاده شد). همچنین، در مورد گروهی از نمونه‌ها که مادران آزمودنی‌های مؤنث را در برمی‌گرفت با همکاری مسئولان مدارس، ترتیبی داده شد تا طی یک جلسه انجمن اولیاء و مربیان پرسشنامه‌های مذکور به مادران تحویل داده شود و از آنها پس گرفته شود. در مورد همه آزمودنی‌ها به آنان اطمینان داده شد که هدف از پرسشنامه انجام یک طرح تحقیق علمی و دانشگاهی است و جواب سؤالات محرمانه باقی خواهد ماند.

## نتایج

به منظور بررسی و تجزیه و تحلیل فرضیه‌های مختلف پژوهش حاضر، روش‌های آماری خاصی که متناسب با فرضیه‌های مذکور بود به کار گرفته شد که در اینجا به ذکر هر فرضیه، روش آماری به کار گرفته شده برای آن و نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آن خواهیم پرداخت:

سبک اسناد نوجوانان پرورشگاهی در مقایسه با سبک اسناد نوجوانان غیرپرورشگاهی به طور معنی‌داری بیرونی‌تر است.

آزمون آماری مورد استفاده در تحلیل داده‌های این فرضیه آزمون تحلیل واریانس بود.

جدول شماره ۱ میانگین و انحراف معیار نمرات سبک اسناد چهار گروه را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱- شاخص‌های آماری نمرات سبک اسناد دختران و پسران با سرپرست و بدون سرپرست

گروه	میانگین	انحراف معیار
دختران با سرپرست	۱۳/۳۰	۲/۹۳
پسران با سرپرست	۱۳/۸۹	۲/۹۶
دختران بی سرپرست	۱۲/۷۴	۳/۴۸
پسران بی سرپرست	۱۳/۵۸	۳/۱۶

جدول شماره ۲- تحلیل واریانس نمرات نوجوانان پرورشگاهی و غیرپرورشگاهی

منابع تغییرات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح احتمال
افراد	۴۹	۵۱۸/۰۸۰	۱۰/۵۷۳	۱/۰۰۸۹	۰/۴۶۹۴
(A) جنسیت	۱	۱۱/۵۲۰	۱۱/۵۲۰	۱/۰۹۹۳	۰/۲۹۶۱
(B) وضعیت سرپرستی	۱	۴۴/۱۸۰	۴۴/۱۸۰	۴/۲۱۵۸	۰/۰۴۱۸
(AB) اثر متقابل	۱	۵/۷۸۰	۵/۷۸۰	۰/۵۵۱۵	
خطا	۱۴۷	۱۵۴۰/۵۲۰	۱۰/۴۸۰		
کل	۱۹۹	۲۱۲۰/۰۸۰			

جدول شماره ۲ نتایج آزمون تحلیل واریانس نوجوانان پرورشگاهی و غیرپرورشگاهی را نشان می‌دهد. براساس این نتایج، در مورد وضعیت سرپرستی با توجه به سطح احتمال ۰/۴۱۸ که کمتر از سطح ۰/۰۵ شده است، فرض  $H_0$  رد می‌شود. یعنی داشتن یا نداشتن سرپرست موجب بروز سبکهای اسنادی متفاوتی در نوجوان (چه پسر و چه دختر) می‌شود. اما در مورد جنسیت با توجه به سطح احتمال ۰/۲۹۶۱ که بزرگتر از سطح ۰/۰۵ می‌باشد، فرض  $H_0$  پذیرفته می‌شود به این معنی که جنسیت با داشتن سبک اسناد خاصی ارتباط ندارد.

در مجموع از یافته‌های این تحقیق می‌توان نتیجه گرفت که این فرضیه تأیید شده است به این معنی که سبک اسناد نوجوانان پرورشگاهی در مقایسه با سبک اسناد نوجوانان غیرپرورشگاهی به طور معنی‌داری بیرونی‌تر است.

- بین سبک اسناد دختران نوجوانی که با والدین خود به سر می‌برند و سبک اسناد مادرانشان رابطه معنی‌دار وجود دارد.

به منظور بررسی رابطه بین سبک اسناد دختران و مادرانشان از روش آماری ضریب همبستگی استفاده شد.

جدول شماره ۳- شاخص‌های آماری نمرات سبک اسناد دختران غیرپرورشگاهی و مادرانشان

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار
دختران	۷۵	۱۳/۳۶	۳/۱۲
مادران	۷۵	۱۳/۴۸	۲/۷۳

همچنین، بین نمرات سبک اسناد دختران غیرپرورشگاهی و سبک اسناد مادرانشان همبستگی معنی‌داری وجود دارد ( $r=0/52, P<0/0001$ ) - سبک اسناد دختران پرورشگاهی به طور معنی‌داری بیرونی‌تر از پسران پرورشگاهی است. در این فرضیه تحقیق به منظور مشخص کردن تأثیر عامل جنسیت در نوع سبک اسناد نوجوانان ساکن در پرورشگاهها، آزمون آماری مقایسه میانگین (t.test) به کار گرفته شد.

جدول شماره ۴- جدول آزمون t برای مقایسه سبک اسناد دختران و پسران پرورشگاهی

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار
دختر	۵۰	۱۲/۷۴	۳/۴۸	۰/۴۹
پسر	۵۰	۱۳/۵۸	۳/۱۶	۰/۴۴

واریانس (پراش)	میزان t	درجه آزادی	سطح احتمال
نابرابر	-۱/۲۶	۹۸	۰/۲۱
برابر	-۱/۲۶	۹۸	۰/۲۱

با مشاهده یافته‌های جدول شماره ۴ و با توجه به اینکه میزان t در سطح ۰/۰۵ معنی دار نیست در نتیجه فرضیه تحقیق رد شده یعنی بین سبک اسناد دختران و پسران پرورشگاهی تفاوت معنی داری وجود ندارد.

- سبک اسناد دختران غیرپرورشگاهی به‌طور معنی داری بیرونی‌تر از پسران غیرپرورشگاهی است.

در این فرضیه نیز همچون فرضیه قبل به‌منظور مشخص کردن تأثیر عامل جنسیت در نوع سبک اسناد نوجوانان غیرپرورشگاهی آزمون (t.test) به کار گرفته شد.

جدول شماره ۵- جدول آزمون t برای مقایسه نمرات سبک اسناد دختران و پسران غیرپرورشگاهی

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار
دختر	۱۵۰	۱۳/۳۰	۲/۹۳	۰/۲۳
پسر	۱۵۰	۱۳/۸۹	۲/۹۶	۰/۲۴

واریانس (پراش)	میزان t	درجه آزادی	سطح احتمال
نابرابر	۱/۷۴	۲۹۸	۰/۰۸
برابر	۱/۷۴	۲۹۸	۰/۰۸

با مشاهده یافته‌های جدول شماره ۵ و با توجه به اینکه میزان  $t$  در سطح  $0/05$  معنی دار نمی‌باشد این فرضیه نیز رد شده و مشخص شد که در محیط‌های غیرپرورشگاهی نیز بین سبک اسناد دختران و پسران نوجوان تفاوت معنی داری ندارد.

### بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش سبک اسناد نوجوانان پرورشگاهی و غیرپرورشگاهی مورد مقایسه قرار گرفت.

یافته‌های حاصل نشان دادند که داشتن یا نداشتن سرپرست در شکل‌گیری سبک اسناد فرزندان تأثیر دارد، به طوری که نوجوانان پرورشگاهی از نظر نوع سبک اسناد بیرونی‌تر از نوجوانان غیرپرورشگاهی شناخته شدند.

همچنین بین سبک اسناد دختران نوجوان و مادرانشان همبستگی دیده شد ولیکن بین جنسیت و سبک اسناد ارتباط خاصی دیده نشد به این معنی که تأیید نشد که دختران (چه پرورشگاهی و چه غیر پرورشگاهی) بیرونی‌تر از پسران باشند.

برای توجیه یافته‌های این پژوهش می‌توان به یافته‌های سایر پژوهشگرانی که در این زمینه تحقیق کرده‌اند، استناد کرد. تقریباً تمام پژوهشگرانی که کودکان و نوجوانان پرورشگاهی را مورد مطالعه و بررسی قرار داده‌اند، به این نکته اساسی تأکید داشته‌اند که اینها به دلیل اینکه در سالهای اولیه عمر از محبت و پرستاری پدر و مادر برخوردار نبوده‌اند و فرصتی برای برقراری مناسبات گرم و صمیمانه و محبت‌آمیز با دیگران را نداشته‌اند، عوارض معینی از رشد ناقص شخصیت از خودشان بروز می‌دهند از جمله این عوارض و ویژگیهای مشخص می‌توان از برقراری مناسبات سطحی، فقدان احساسات واقعی، اعتماد به نفس ضعیف و نظایر این مورد نام برد.

از همه داده‌ها می‌توان نتیجه گرفت که بچه‌های پرورشگاهی یک نوع شخصیت ناسالم پیدا می‌کنند و حاصل همه آنها پیدایش سبک اسناد بیرونی در آنهاست.

این یافته پژوهش که نوجوانان پرورشگاهی سبک اسنادشان بیرونی‌تر از نوجوانان غیرپرورشگاهی است تأییدکننده تحقیقات قبلی است که داک و لنکاستر (۱۹۷۶؛ به نقل از باقری و عطاران، ۱۳۷۰)، لانگر و رودین (۱۹۷۷؛ به نقل از کریمی، ۱۳۷۳، ۱۳۷۵) و مدیری (۱۳۷۳) در این زمینه انجام داده‌اند.

برای توجیه یافته‌های فرضیه دوم تحقیق که براساس آن مشخص شد بین سبک

اسناد مادران و دختران همبستگی معنی داری وجود دارد می توان به یافته های پژوهشهایی که تیر (۱۹۸۳)، لایز و ورتل (۱۹۸۶) و مورتون (۱۹۹۷) انجام داده اند، استناد کرد که همه آنها با هم همخوانی دارد و نشان دهنده تأثیر والدین به خصوص مادر در شکل گیری شخصیت فرزندان است. وقتی بروز هر رفتاری از فرزندان متأثر از رفتار والدین به خصوص مادر باشد می توان انتظار داشت که شکل گیری سبک اسناد دختران نیز متأثر از نوع سبک اسناد مادرانشان باشد.

در توجیه دو فرضیه آخر تحقیق که تأثیر عامل جنسیت در بروز سبک اسناد بود - و طبق یافته های آن مشخص شد که تفاوت معنی داری در نوع سبک اسناد دختران و پسران نوجوان (چه پرورشگاهی و چه غیرپرورشگاهی) وجود ندارد - می توان گفت که یافته های این تحقیق با یافته های تحقیقاتی که سور (۱۹۹۱)، جنسن و دیگران (۱۹۹۰) پارسونز و دیگران (۱۹۷۰)، رانز (۱۹۹۶؛ به نقل از احدی، ۱۳۷۲)، بورگر و کوپر (۱۹۷۲؛ به نقل از هاشمی نصرآباد، ۱۳۷۳)، هولران و لویز (۱۹۸۴) و هوکریج (۱۹۷۵)؛ به نقل از فارز، ۱۹۹۱) انجام داده اند همخوانی ندارد، ولیکن با یافته های تحقیقات راتر (۱۹۶۹؛ به نقل از لویز و استاژکیویچ، ۱۹۸۵)، مک هیو و همکاران (۱۹۸۲) و کالاکان و مانستید (۱۹۸۳؛ به نقل از کریمی، ۱۳۷۵) همخوانی دارد.

با توجه به اینکه این یافته ها با هم هماهنگی ندارند و یافته های حاضر با برخی تحقیقات همخوان و با برخی تحقیقات ناهمخوان است، شاید بتوان علت را به سن آرمودنی ها و دوران نوجوانی آنها نسبت داد. در این سن هر نوجوانی اعم از پسر یا دختر غرور خاصی در خود احساس می کند و همین غرور کاذب و استقلال طلبی موجب می شود، دختران نوجوان نیز همانند پسران در مقیاس سبک اسناد درونی عمل کنند.

با توجه به محدودیتهای تحقیق که نمونه ها صرفاً نوجوانان سالهای راهنمایی بودند و در این زمینه پیشینه تحقیقاتی اندک وجود داشت و با توجه به یافته های حاصل از این تحقیق که نشان دهنده تأثیر والدین بر فرزندان است، امید بر این است که پژوهشگران آینده این نواقص را برطرف کرده و دامنه تحقیق خود را گسترده تر کنند، از جمله اینکه محدوده سنی گسترده تری را در نظر گرفته و ارتباط مادران و پدران را با دختران و پسران در زمینه سبک اسناد بررسی کنند. همچنین، مسؤولان مربوط نظارت و توجه بیشتری بر پرورشگاهها و وضعیت سرپرستی این گونه نوجوانان داشته باشند و برنامه های آموزشی خاصی برای پیدایش سبک اسناد درست در نوجوانان تدارک ببینند.

## منابع و مأخذ

- احدی، حسن. (۱۳۷۲)، بررسی اسنادهای علمی در دانشجو معلمان دختر و پسر مراکز تربیت معلم، مجله روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، دوره چهارم، شماره ۷.
- باقری، خسرو و محمد عطاران. (۱۳۷۰)، روانشناسی کودکان محروم از پدر، تهران؛ تربیت.
- بیابانگرد، اسماعیل. (۱۳۷۰)، بررسی رابطه بین مفاهیم منبع کنترل، عزت نفس و پیشرفت تحصیلی پسران سال سوم دبیرستانهای تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته روانشناسی بالینی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- شریعتمداری، علی. (۱۳۶۹)، مقدمه روانشناسی، اصفهان؛ مشعل.
- شوون، رمی. سرآمدها، ترجمه محمود میناکاری، (۱۳۶۶)، تهران؛ نشر دانشگاهی.
- کریمی، یوسف. (۱۳۷۵)، روانشناسی اجتماعی: نظریه‌ها، مفاهیم و کاربردها، تهران؛ ارسباران.
- کی‌نیا، مهدی. (۱۳۵۷)، کانون خانواده و بزهکاری، تهران؛ انجمن اولیاء و مربیان.
- گیج، نیت. ل و برلایتر، دیوید. سی. روانشناسی تربیتی، ترجمه غلامرضا خوی‌نژاد و همکاران، (۱۳۷۴)، مشهد؛ پاژ، انتشارات حکیم فردوسی.
- لطفی، حمید. (۱۳۷۳)، بررسی رابطه منبع کنترل و حمایت اجتماعی با هم‌رنگی اجتماعی، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته روانشناسی عمومی، تهران؛ دانشگاه علامه طباطبائی.
- مدیری، مهرداد. (۱۳۷۳)، بررسی ارتباط بین سبک اسناد، عزت نفس و وضعیت اجتماعی - اقتصادی با عملکرد دانش‌آموزان پسر دوره تجربی دبیرستانهای اهواز، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی عمومی، اهواز؛ دانشگاه شهید چمران.
- هاشمی نصرآباد، تورج. (۱۳۷۳)، بررسی رابطه منبع کنترل و عزت نفس و حمایت اجتماعی با روشهای مقابله‌ای در دانشجویان دانشگاه تبریز، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته روانشناسی عمومی، تهران؛ دانشگاه تربیت مدرس.
- یاوری، حسین. (۱۳۵۷)، مقایسه پیشرفت تحصیلی کودکان شبانه‌روزی شماره ۳ سازمان تربیتی شهرداری تهران با اطفالی که دانش‌آموز همان محیط بوده ولی نزد پدر و مادر خود زندگی می‌کنند، تهران؛ آموزشگاه عالی خدمات اجتماعی.
- یوسفی‌پور، مریم. (۱۳۷۵)، به کدام جرم، مجله برگ سبز، دوره سوم شماره ۲۴.

- Baron, R. A & Byrne, D. (1991). "Social Psychology: Understanding Human Interaction." New York: Mc Growhill.
- Holleran, P.R. & Lope2, L.C. (1984). "Predictors of sex typical and aseoe typical Career choice in College undergraduates", Journal of Employment Counseling. Vol. 21, No.4, pp 182-9.
- Labs, S. M., Wurtele, S. K. (1986). "Fetal health locus of control scale: Development and validation". Journal of Consulting and Clinical psychology. vol. 54, No.6, PP.814-19.
- Lope2, L.C. & Sta3kiewic3, M.J. (1985). "Sex differences in Internality-Externality," Psychological Reports. Vol. 57, No, 8, pp 1158-64.
- Morton, T.L. (1997). "The relationship between parental locus of control and children's perceptions of control". Journal of Genetic Psychology. Vol. 158, No. 8, PP. 2196-225.
- Muamwenda, T. (1995). "South African graduate students locus of control, gender differences and academic performance," Journal of Psychological Reports. Vol 77, No. 8, pp 629-31.
- Phares, E. J. (1991). Introduction to Personality. (Third Edition) Harper Collins.
- Rotter, J.B. (1975). "Internal versus external control of reinforcement and decision Lime." Journal of personality and Social Psychology. Vol. 23, No.8, PP. 683-93.
- Teyber, E. (1983). "Effects of the parental coalition on Adolescent Emancipation from the family". Journal of Marital and FamilyTherapy. Vol. 9, No.3, PP.305-310.
- Weiten, W. (1989). Psychology: Themes and Variation. California: Wads Worth Inc.